

MUSTASAARI

Raippaluodon kylän osayleiskaavan arkeologinen inventointi 2020

**Timo Jussila
Timo Sepänmaa**

Tilaaaja: Sweco Ympäristö Oy

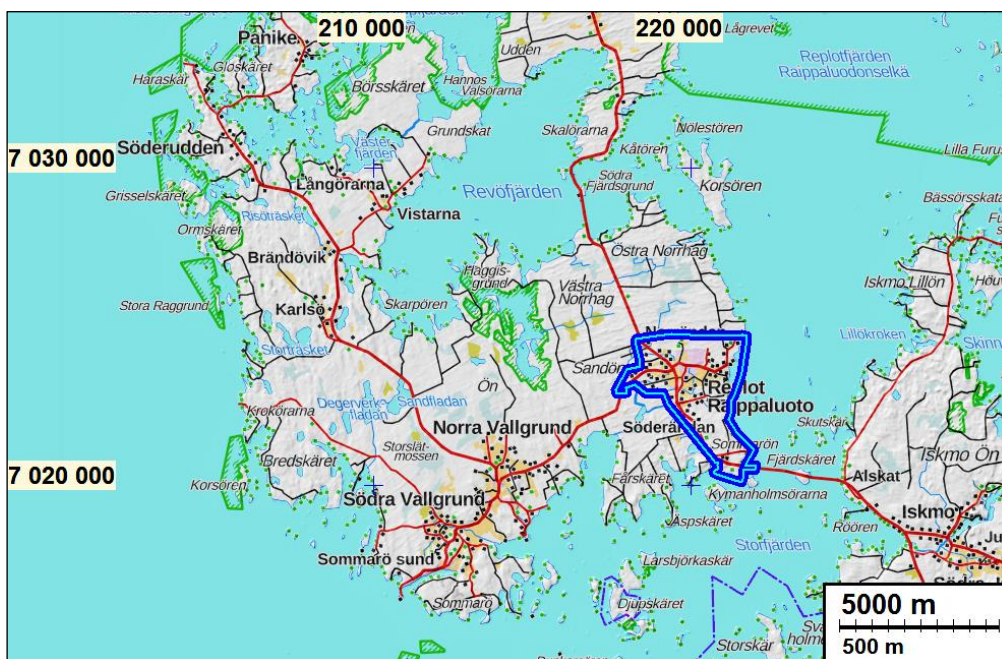
Sisältö

Perustiedot	2
Yleiskartta.....	3
Inventointi.....	3
Kiviaidat.....	5
Tulos	10
Lähteet	10
Vanhoja karttoja	11

Kansikuva: Alexandersgränd. Kiviaitaa lounaaseen.

Perustiedot

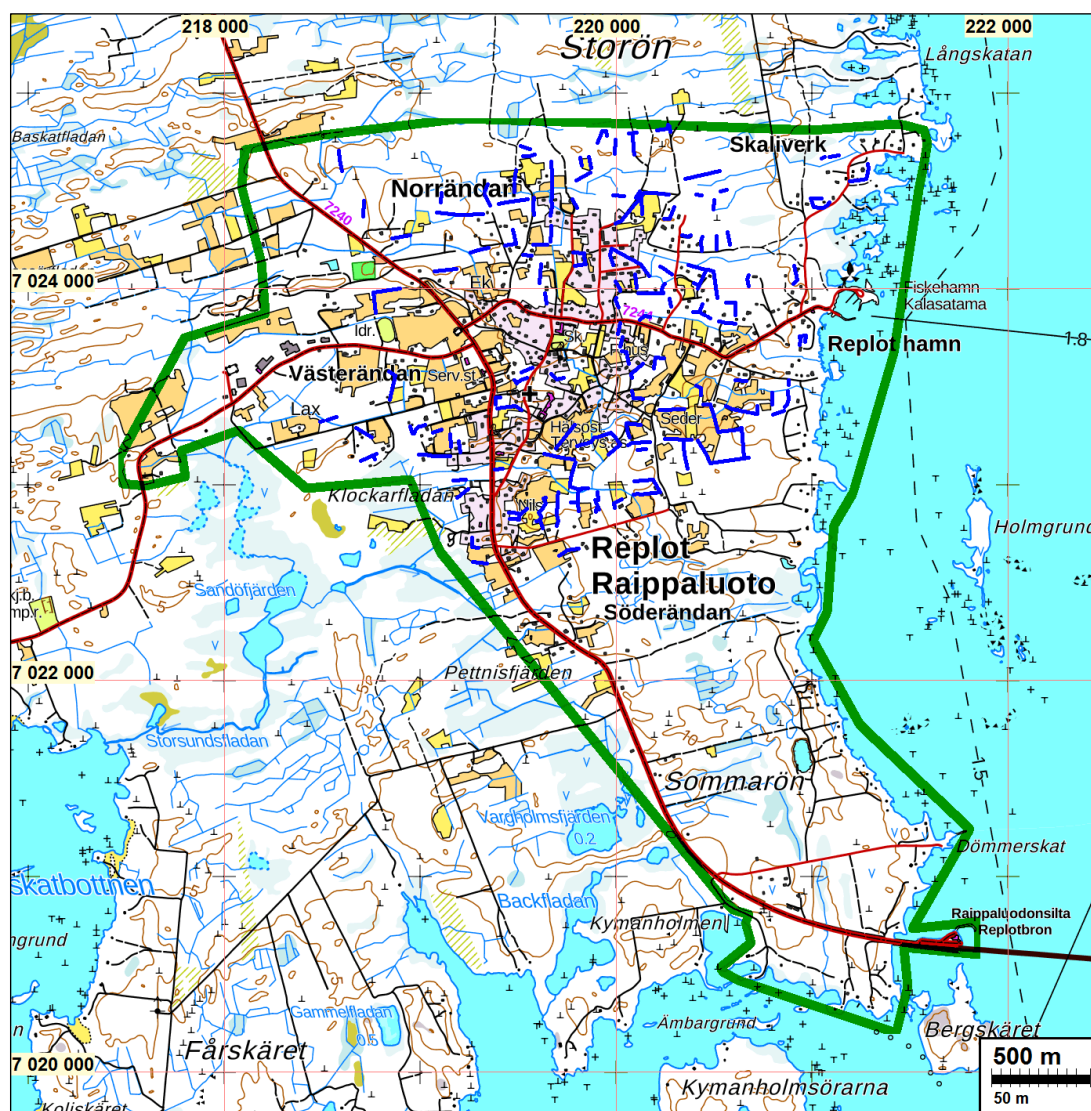
- Alue:** Raippaluodon kylän osayleiskaavan alue.
- Tarkoitus:** Selvittää kaava-alueen muinaisjäännökset ja muut arkeologiset suojelukohteet.
- Maastotyö:** 10. - 12.6. ja 27.8. 2020,
- Kustantaja:** Sweco Ympäristö Oy
- Tekijät:** Maastotyö: Timo Sepänmaa, Janne Soisalo, Hannu Poutiainen ja Juuso Koskinen.
Valmistelu, arkistotyö ja raportti Timo Jussila.
- Tulokset:** Alueelta ei tunnettu ennestään muinaisjäännöksiä eikä muita arkeologisia suojelukohteita. Alueelta ei löydetty muinaisjäännöksiä eikä mitään arkeologisia, suojeltavaksi katsottavia jäännöksiä. Alueella on runsaasti erilaisia kiviaitoja jotka sijoittuvat peltöjen ja tonttien ympärille. Niitä tehdään alueella edelleenkin. Mitään keinoa niiden ajoittamiseksi ja arvottamiseksi ei löydetty. Kiviaitoja ei katsottu arkeologisiksi jäännöksiksi. Kiviaitakokonaisuus – yhä jatkuva kiviaitaperinne voisi olla muin kuin arkeologisin perustein suojeltua.

Tutkimusalue sinisellä

Muita tietoja: Koordinaatit ja kartat ovat ETRS-TM35FIN j koordinaatistossa. Kartat ovat Maanmittauslaitoksen maastotietokannasta 5/2020, ellei toisin mainittu. Muinaisjäännösrekisteri on tarkastettu 6/2020. Valokuvia ei ole talletettu mihinkään viralliseen arkistoon, eikä niillä ole mitään kokoelmatunnusta. Valokuvat ovat digitaalisia, ja ne ovat tallessa Mikroliitti Oy:n serverillä.

Yleiskartta

Tutkimusalueen raja vihreällä. Havaitut kiviaidat tummansinisin viivojen.

Inventointi

Mustasaaren kunta on laatimassa Raippaluodon kylän osayleiskaavaa. Hankkeen kaavakonsultti Sweco Ympäristö Oy tilasi Mikroliitti Oy:ltä kaava-alueen arkeologisen inventoinnin. Tutkimuksen maastotyön tekivät Timo Sepänmaa ja Janne Soisalo 10. - 12.6. sekä Hannu Poutiainen ja Juuso Koskinen 27.8. 2020, työn kannalta hyvissä olosuhteissa.

Kaava-alue sijaitsee Raippaluodon taajaman alueella ulottuen hieman sen pohjoispuolelle. Idässä ja etelässä kaavan alue rajautuu mereen, lännessä pohjoisosassaan taajaman alueelle ja etelässä kaveten hieman Raippaluodontien länsipuolelle. Alueen maa-alan laajuus on n. 970 hehtaaria. Alueella ei ole tiettävästi tehty aiempaa arkeologista inventointia. Sieltä ei tunneta muinaisjäännöksiä, eikä muita arkeologisia suojelukohteita. Korsholms skärgård -nettisivuston mukaan Lassilan talon mailta, on löytynyt viikinkiaikainen lasihelmi. Lassila sijaitsee keskustassa, hieman kirkon pohjoispuolella. Muinaisjäännösrekisteristä tai Museoviraston muinaiskalupäiväkirjasta tästä ei kuitenkaan löytynyt tietoja.

Alueen maastopohja muodostuu itä-länsi-suuntaisista juomumoreeneista (pääosin rogen moreeneita), jotka näkyvät maastossa ja korkokuvassa itä-länsisuuntaisina, eri pituisina matalina harjanteina. Muutoin maaperä on hienoaineksista. Ylipäättään voi todeta, että alueen pintamaaperä on varsin kivikkoista. Alue sijoittuu merenpinnan tason ja 10 m korkeustason välille, pääosin 2,5 – 7,5 m korkeustasojen välille. Kylän keskustan maa-alue, missä on sijainnut lähes kaikki kylän vanhat pellot, on pääosin n. 5 m tasolla, länsireunamilla hieman alemmalla ja pohjoisreunamilla hieman korkeammalla tasolla.

Alueen korkeimmat kohdat ovat paljastuneet merestä rautakauden lopulla, runsaat tuhat vuotta sitten. Rautakauden lopun vedentaso on ollut n. 7,5 m. Keskiajan lopulla veden taso on laskenut 5 m tasolle ja 1600 luvun lopussa nykyiselle 2,5 m tasolle.

Periaatteessa alueen pienialaisilla korkeimmilla kohdilla voisi sijaita rautakauden lopun aikaisia ja keskiaikaisia jäännöksiä. Alueella voisi siten sijaita esimerkiksi kalastukseen ja mahdollisesti hylkeenpyyntiin liittyviä leiripaikkoja, ns. tomting tyyppisiä muinaisjäännöksiä. On mahdollista, että vakituinen asutus olisi alkanut pyyntileiristä, kun niityksi ja pelloksikin sopivaa maata on paljastunut tarpeeksi ehkä vakituiseen leirin ympäristössä. Saaren historiasivusto kertoo, että Replot nimen jälkiosa "lot" merkitsisi pyyntileiriä. Sellaiseen viittaava, tomting tyyppinen muinaisjäännös tunnetaan alueen länsipuolelta Vallgrundista, missä se sijaitsee 10-12 m korkeustasolla (se koostuu erilaisista kivrakenteista).

Korkeustason puolesta kylä ei voi olla keskiajan loppua vanhempi - jos käsitetään vakituinen kyläasutus maataviljeleväksi ja karjaa hoitavaksi. Vanhimman kyläasutuksen on täytynyt sijaita keskeisen kylätaajama-alueen korkeimmilla tasoilla, kirkon pohjoispuolella, missä maasto nousee 7,5 m korkeustason yltäväksi harjanteeksi (noin Kyläsatamantien kohdilla). Em. mahdollinen viikinkiaikainen helmi on löytynyt tuolta alueelta. Asutuksen yleisluettelossa luetellaan Raippaluodon kylästä 13 taloa v. 1550. Vuonna 1690 laaditulle maakirjakartalle on merkitty 9 taloa. V. 1774 isojakokartalle on merkitty 16 tonttia ja muutama pienialainen torpan tontti.

Historiallisen ajan asutus ja pellot ovat sijainneet ainakin 1600 luvulta nykyaikaan samalla, karkeasti noin 1,5 x 1,5 km laajuisella alalla, joka on ollut lähes kokonaan peltona ja niittynä. 1900-luvun lopulta alkaen peltoja on hylätty ja vanha kylä- ja peltoalue on alkanut pusikoitumaan ja metsittymään joskin myös omakotitaloasutus on merkittävästi kasvanut, perus- ja maastokarttojen tarkastelun perusteella.

Inventoinnin valmisteluvaiheessa kerättiin aluetta kuvaava vanha karttamateriaali, josta pyrittiin paikantamaan arkeologisesti mahdollisesti kiinnostavat merkinnät kuten vanhat tonttimaat ja selvittämään voisiko joku niistä olla hylättyä ja mahdollinen muinaisjäännös. Aluetta kuvaava laserkeilausaineistosta laadittua viistovalovarjostetta tarkasteltiin (sekä Mml:n karttapaikan rinnevarjostusta että Mml:n laz aineistosta itse laadittuja kuvia). Niiltä pyrittiin paikantamaan arkeologisesti mahdollisesti mielenkiintoisia maarakenteita sekä maastoja.

Rinnevarjostuksesta selvisi, että alueella on hyvin runsaasti kiviaitoja. Muuta erityistä ja maastotarkastamisen arvoista ei siitä havaittu kuin joitain kuopanteita, jotka osoittautuivat nykyaikaisiksi tai luonnonmuodostumiksi.

Maastotyössä tarkasteltiin kylän keskusaluetta ja sen reunamia, erityisesti kiviaitoja ja pyrittiin etsimään merkkejä vanhimmaasta asutuksesta. Muuta aluetta tutkittiin pistokokein alueella seillä täällä kulkemalla, erityisesti korkeammilla harjanteilla. Maastotyömenetelminä olivat normaalit muinaisjäännösinventoinnin menetelmät, eli silmänvarainen tarkastelu, käsikairan pistot, satunnaiset koekuopat ja tarvittaessa suppean alueen satunnainen metallinilmaisinharavointi. Paikoin

tehtiin jokunen koekuoppa mahdollisen maanalaisen muinaisjäännöksen toteamiseksi, mutta sellaisia maastoja oli alueella vain vähän.

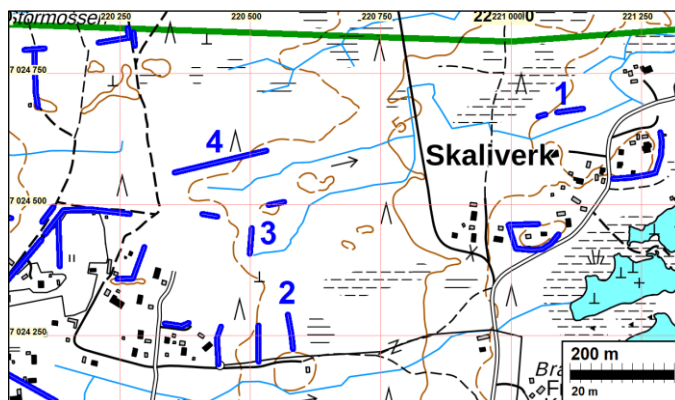
Muutamaa sataa metriä kylän keskustaa (kirkkoa) syrjemmässä olevat vanhat pellot ovat pääasiassa metsitettyjä (kuusta). Alueen pellot on raivattu pääasiassa mataliin notkelmiin, joissa pohjamaalaji on pääasiassa hiesua – maaperä on silti kivikkoista. Kivet viljelyiden ja teiden laidoilta on raivattu kiviaidoiksi, jotka pääsääntöisesti ovat huolellisesti ladottuja, korkeudeltaan 1–1,5 m ja leveydeltään 1,5 – 3 m. Lähes kaikkien kiviaitojen laet on ladottu tasaisiksi. Useiden kiviaitojen ja kiviaitoja reunustavien teiden / polkujen varsilla on kiviaitoja toiselta puolelta reunustava oja, leveydeltään 1 – 2 m. Matalia, käsin tehtyjä ns. heittokivivalleja oli paikoin huolellisesti ladottujen kiviaitojen päissä. Varsinaisia raivausröykkiöitä, siis pellonraivaukseen liittyviä kivikasoja, joita ei ollut ladottu siistiksi kiviaidaksi, todettiin vain kahdessa paikassa: N 7024762 E 220015 ja N 7024791 E 220091

Eteläosassa kaava-aluetta ei laserkeilausaineiston ja maastohavaintojen perusteella ole kiviaitoja tms. historialliseen asutuksen liittyviä jäänteitä.

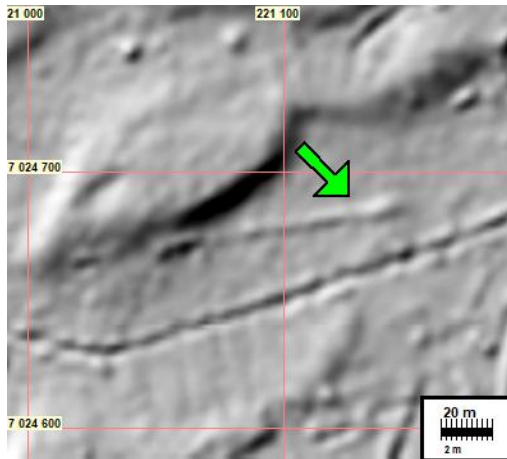
Maastotyössä ei havaittu mitään muinaisjäännökseksi tulkittavia jäännöksiä tms. Alueen pohjoisosassa, Stormossenin etelälaitamilla, kohdassa N 7024778 E 220047 havaittiin suorakulmaisen sammaloitunut uuninpohja, koko 2 x 2 m, korkeus n. 1 m. Sen laella oli runsaasti tiilenkappaleita. Uuni vaikutti nuorelta. Sen kohdalle v. 1970 peruskartalle on merkitty ulkorakennus ja viereen toinen. Tätä ilmeisen nuorta jäännöstä ei siis katsottu arkeologiseksi suojelukohteeksi. Alueen eteläpäässä on vanha kaivos- tai kivilouhoskuoppa, 80 x 140 m laajuinen, joka nyt on täytetty vedellä (N 7021612 E 220948). Kyseisellä paikalla ei ole mitään v. 1970 peruskartalla ja v. 1987 kartalla kohdalla on nykyistä kuoppaa pienempi louhos. Kyseessä ei siis ole arkeologinen suojelukohde. Muutoin alueella ei kiviaitojen lisäksi havaittu mitään mainittavaa.

Kiviaidat

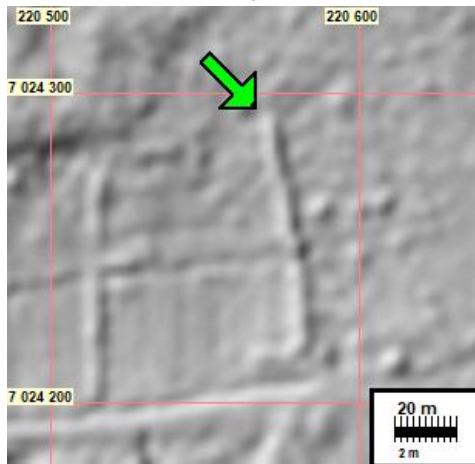
Kiviaidat paikannettiin Maanmittauslaitoksen karttapaikan rinnevarjostuksesta ja myös maanmittauslaitoksen laz aineistosta itse eri asetuksin tehdyillä viistovalovarjosteista. Kiviaidat tai siksi tulkitut maastonmuodot näkyvät niissä hieman eri tavoilla. Kiviaidoiksi tulkitut rakenteet digitointiin niistä. Kartta- ja ilmakuvasta tarkistettiin voisiko rakenne olla muu kuin kiviaita. Monet tilus- ja pihatiet ovat penkereen päällä ja saattavat näyttää rinnevarjostuksessa kiviaidalta. Ne pyrittiin poistamaan digitoiduista kiviaidoista. Ojien - joita alueella on hyvin runsaasti – reunoille kasattu kaivettu maa näyttää viistovalovarjosteissa kiviaidalta vaikka on kiven ja maan sekainen vallinmanien kasa. Sellaisen erottaminen kiviaidasta on monin paikoin haastavaa myös maastossa. Ojien varrella on myös kiviaitoja. Mikä katsotaan kiviaidaksi? Onko rakeenteeton heittokivivalli kiviaita vai pitääkö kiviaidan olla huolellisesti rakennettu. Kumpaisiakin kivirakennetyyppejä ja lukuisia siltä väliltä olevia kiviaitoja/valleja/kasoja alueella esiintyy.

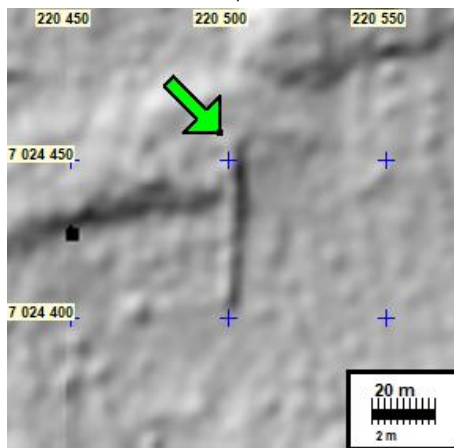
Alla tarkemmin kuvattujen kiviaitojen 1-4 paikat. Kiviaidat sinisellä.

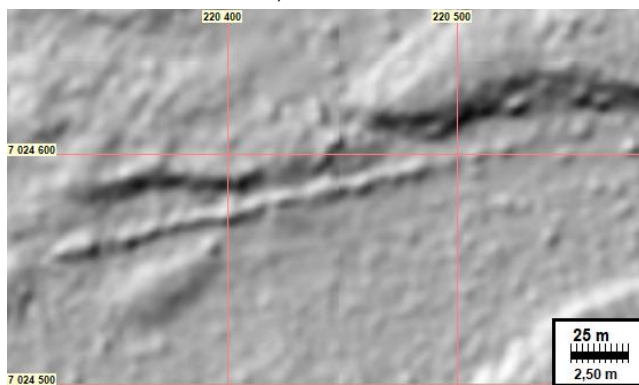
Aita 1, maanmittauslaitoksen korkeusmallissa ja maastossa kuvattuna

Aita 2, maanmittauslaitoksen korkeusmallissa ja maastossa kuvattuna

Aita 3, maanmittauslaitoksen korkeusmallissa ja maastossa kuvattuna

Aita 4, maanmittauslaitoksen korkeusmallissa ja maastossa kuvattuna (kuvassa vasemmalla)

Kiviaitoja todettiin pelkästään laserkeilausaineistosta alueella olevan toista sataa noin 1,5 x 1,5 km laajuisella alueella – määrää riippuen tietenkin laskutavasta eli siitä mikä katsotaan ”yhdeksi” kiviaidaksi. Em. laskutulos saadaan kun yhtenäinen ja ”katkeamaton viiva” lasketaan yhdeksi aidaksi.

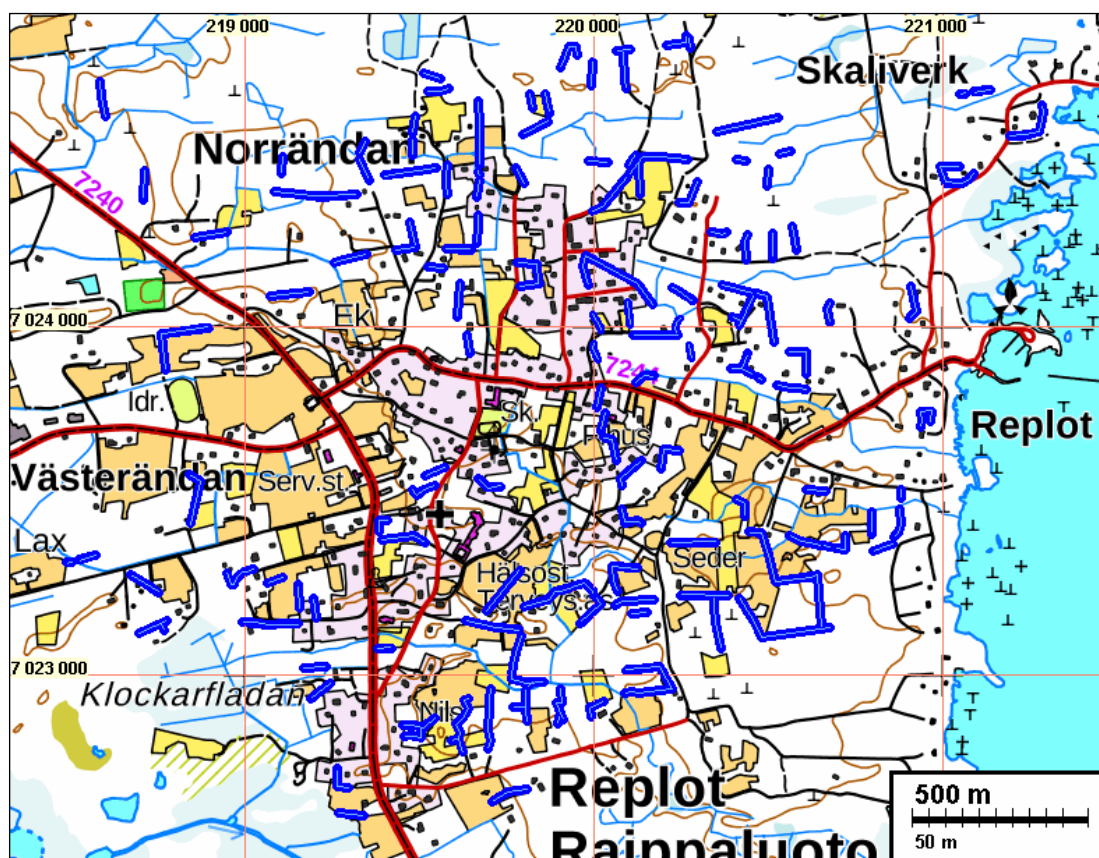
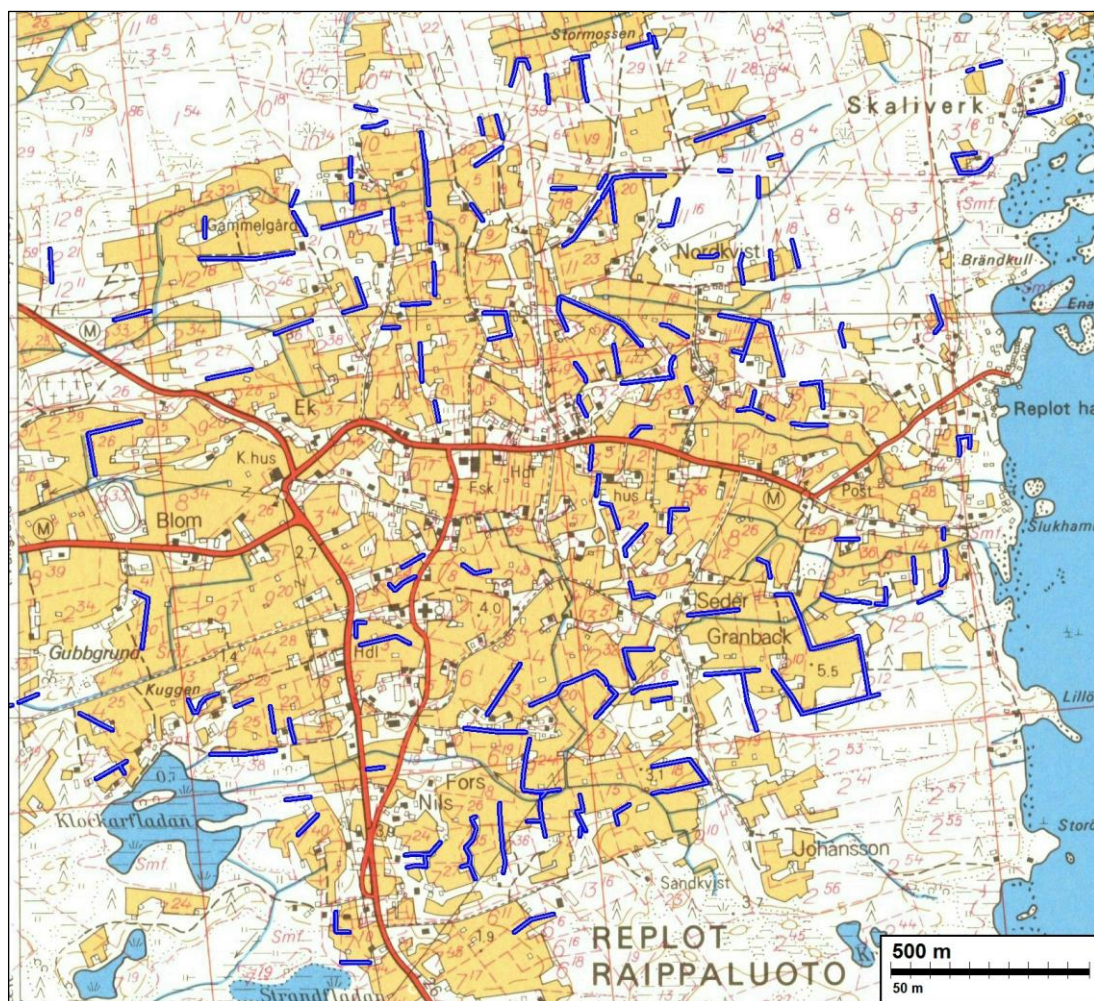
Kylän alueella on melko vilkasta uudisrakentamista parhaillaan käynnissä. Lähes kaikkien vast’ikään rakennettujen ja rakenteilla olevien tonttien laidoilla ovat uudet, mutta samanmalliset kiviaidat kuin syrjemmällä olevilla, joitakin vuosikymmeniä sitten metsittyneiden peltolohkojen ympärillä. Alueella tapaamamme paikalliset asukkaat kertoivat, että kiviaidat tehdään nykyään kuten ”aina” samalla mallilla. Kiviaidan mallin, koon tai ”näyttävyyden” perusteella niitä ei siis voida arkeologisesti arvottaa tai ajoittaa.

Läheskään kaikkia – itse asiassa useimpia – kiviaidoiksi tulkittuja rakenteita ei maastossa tarkastettu. Voitiin kuitenkin todeta, että joku aidaksi tulkittu on ojasta kaivettu maavalli ja vastaa-vasti että maastossa havaittu kiviaita on jäänyt laserkeilausaineistosta näkemättä. Oheista aita-kartat eivät siis ole täydellisiä. Niistä puuttuu oletettavasti lukuisia aitoja ja niissä voi olla liikaa aitoja – jokin aidaksi tulkittu ei sitä ole. On siis pidettävä mielessä, että laserkeilausaineiston perusteella ei siis voi saada kattavaa paikkatietoa alueen kiviaidoista. Siten tässä raportissa esi-tetyt kiviaitakartat on käsitettävä viitteellisinä – ne antavat ehkä hyvän yleiskuvan aidoista, mutta eivät ole täydellisiä.

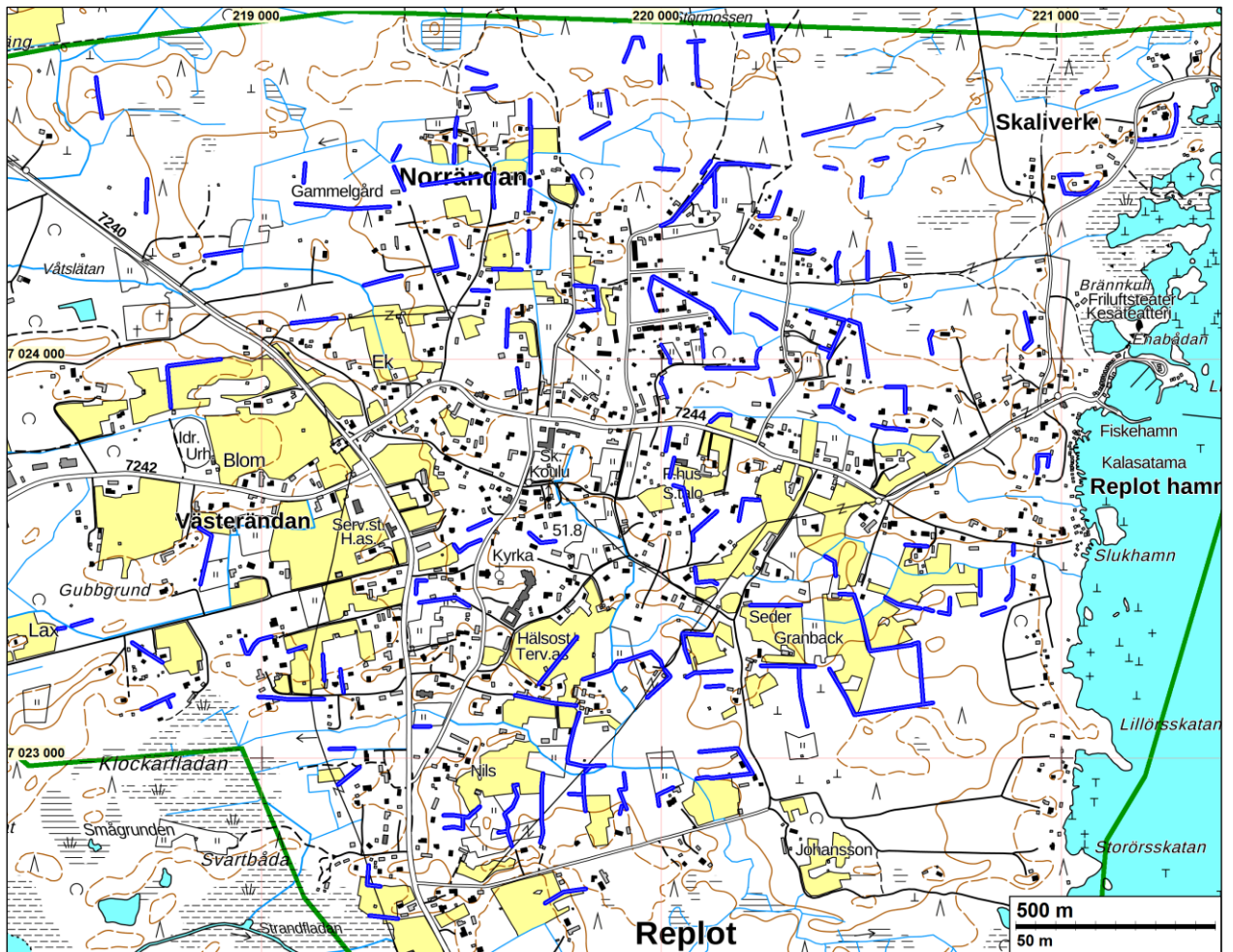
Tulostamalla eri tavoin havaitut kiviaidat v. 1970 peruskartalle voi todeta, että ne sijoittuvat lähes kokonaisuudessaan vielä 1970 luvulla viljelyksessä olevien peltöjen reunoille, sekä myös tont-tien reunoille ja ympärille. Alueen pelloista on hyvät ja tarkat kartat vuosilta 1690, 1722, 1758 ja 1816. Näitä karttoja emme kuitenkaan onnistuneet asemoimaan nykyiselle kartalle ja koordinaa-tistoon kuin viitteellisesti, ja sellaisella epävarmuudella sekä tulkinnanvaraisuudella, että nyt ha-vaittujen kiviaitojen ajoitusta ei voi näiden vanhojen karttojen perusteella arvioida. Silmänvarai-sesti ja karkeammin 1600-1700 luvun karttojen peltokuvioita arvioimalla, osa nykyisistä aidoista on selvästikin 1700 lukua myöhempiä. On ilmeistä, että aitoja on tehty koko ajan ainakin 1600-luvulta alkaen ja paikan päällä havaittuna niitä tehdään edelleenkin. Aitoja on saatettu myös hä-vittää, supistaa, kunnostaa, laajentaa aikojen kuluessa.

Emme löytäneet keinoa ajoittaa ja arvottaa aitoja. Aitojen käsitteleminen arkeologisina kohteina on monella tavalla ongelmallista. Muinaisjäännöksi ei yksittäistä aita voi laittaa koska ei ole mitään takeita sen ”vanhuudesta”, ei ole tietoa sen ajoituksesta. Lähes kaikki kiviaidat ovat olleet ”käytössä” vielä 1970 luvulla ja huomattava osa on edelleenkin tai jopa hiljattain rakennettuja tai kunnostettuja. Aidat eivät siis ole ”jäännösinä” vanhoja jos niitä – ehjiä aitoja – voi lainkaan tul-kita ”jäännöksi”. Muutoinkin kiviaita arkeologisena kohteena on usein hankala, koska yksi muinaisjäännöksen kriteereistä on se, että siihen sisältyy relevanttia ”tietoa, joka on saavutetta-vissa arkeologisilla menetelmillä” (Niukkanen 2009:14). Osa aidoista (mitkä?) voisi katsoa muiksi kulttuuriperintökohteiksi – mutta mielestämme ei kuitenkaan arkeologisiksi kohteiksi.

Alueen kiviaidoissa on kyse perinteestä - rakennusperinnöstä - ja maisemasta. Molemmat ovat arkeologisen kompetenssin ulkopuolella. Kiviaitojen suojelua voisikin paremmin harkita kokonai-suutena ja perinteenä, muin kuin arkeologisin perustein.

Yllä ote v. 1970 peruskartasta ja alla nykyinen maastokartta. Paikannetut kiviaidat on merkitty sinisellä. Kartoista näkee alueen maankäytön kehityksen ja sen, miten kiviaidat liittyvät peltoihin.

Aidat tarkemmalla maastokartalla

Uusi kiviaita alueen koillisosassa ja oikealla vanhempaa.

Uutta tai puhdistettua ja kunnostettua vanhaa kiviaitaa metsässä.

Tulos

Alueella ei ole tiedossa muinaisjäännöksiä eikä muita, suojeltavaksi katsottavia arkeologisia jäännöksiä. Alueen vanhan (1600-1700 lukujen) asutuksen tarkkaa sijaintia ei saatu paikannettua. Useimmat vanhoille kartoille merkityt talot ja tonttimaat vaikuttavat kuitenkin sijoittuvat edelleen käytössä olevien ja rakennettujen tilakeskusten alueille tai aivan niiden leipielle tai muutoin nyt rakennettuihin maastoihin. Alueen vanhasta asutuksesta ei löydetty maastossa mitään merkkejä.

Alueella on runsaasti kiviaitoja. Kiviaitoja tehdään alueella edelleenkin ja jotkut niistä vaikuttavat muutoinkin nuorilta. Aidat sijoittuvat pääosin vielä 1970 luvulla viljeltyjen peltojen reunoille, sekä myös tonttien reunoille ja ympärille. Aitoja on eri kokoisia ja pituisia. Osan voi katsoa edelleen käytössä oleviksi, osan "hylätyiksi" 1970 luvun jälkeen metsittyneiden peltojen reunoilla. Kiviaitojen ajoittamiseen ja arkeologiseen arvottamiseen ei löydetty mitään keinoja. Muinaisjäännöksiksi niitä ei voi määritellä koska aidan ajoitus voi olla 1600-luvulta 2000 luvulle. Osa aidoista voisi katsoa muiksi kulttuuriperintökohteiksi – mutta mielestämme ei arkeologisiksi kohteiksi (niitä arkeologisesti tutkimalla, tuskin saadaan mitään konkreettista ja relevanttia tietoa).

Katsomme, että kiviaitoja ei voi pitää eikä suojella arkeologisina kohteina. Aitojen suojelukysymys on arkeologisen kompetenssin ulkopuolella. Niitä voisi suojella muin perustein, ei yksittäisinä aitarakenteina joita ei ole voitu ajoittaa eikä arvottaa, vaan kokonaisuutena ja edellisen 400 vuoden aikana kehittyneenä maiseman osana. Kokonaisuus - kiviaitaperinne - voidaan katsoa ajoittuvaksi (1500-) 1600-2000 luvuille ja se on elävä edelleenkin.

8.9.2020

Timo Jussila

Lähteet

Ekholm (afmätte 1758 ja isojakotoimitus 1774): Geometrisk Charta öfwer Repplot By uti Mustasari sokn, Korsholms Södra Fögderie och Österbottens Höfdingedöme.

Korsholms Skärgård. Replot kyrkbys historia.

<http://www.korsholmsskargard.fi/index.php?tocID=139&sprak=swe>

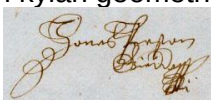
Laserkeilausaineisto 7.6.2020: P3412D2.laz, A2 P3412D1.laz, B1 P3412D4.laz, B2 P3412D3.laz (Maanmittauslaitos).

Lundstedt 1816 (1757): Karta öfver Replots bys Åker, Äng och Nya Uppodling samt en del Skog och Utmark uti Moustasaari socken och Wasa Län. (vanhat pellot ja niityt kopioitu Ekholmin v. 1758 kartasta)

Niukkanen Marianna 2009: Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset. Tunnistaminen ja suo-
jelu. Museovirasto.

Pitäjänskartta, Raippaluoto 1844. Maanmittauslaitos.

Raippaluodon kylän geometrinen kartta 1690. Tekijä ilmeisesti Jonas Streng nimikirjoitus:

Suomen taloudellinen kartta 1913. Lehti VIII:2, Raippaluoto.

Tuntematon 1722: Geographisk Carta öfver Replot bys Giardegård

Vanhoja karttoja

Yllä ote v. 1690 kartasta ja alla ote v. 1722 kartasta

Ote v. 1816 kartasta

Ote v. 1844 pitäjänkartasta (päälle piirroksia myöhemmin) sekä v.1913 yleiskartasta